
VÂRFURI DE SĂGEATĂ ȘI DE LANCE DIN COLECȚIILE MUZEULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE PIATRA-NEAMȚ

de **Daniel Garvăn**
și **Vasile Diaconu**

Industria litică a comunităților eneolitice din spațiul est-carpatic a constituit subiectul mai multor studii în literatura de specialitate, care s-au axat pe probleme generale privitoare la acest segment important al economiei preistorice¹. În cele mai multe cazuri au fost analizate în ansamblu aspecte de ordin tipologic, funcțional, cantitativ, cu scopul reconstituirii unor elemente definitorii pentru modul de viață al unor comunități eneolitice care au locuit în spațiul dintre Carpați și Prut. În stadiul actual al cunoștințelor noastre, analize amănunțite care să fie concentrate pe anumite categorii de piese sunt foarte puține și privesc în mod special uneltele de piatră șlefuită².

Având în vedere cele amintite mai sus, dar și faptul că în colecțiile Complexului Muzeal Județean Neamț se găsesc loturi reprezentative de materiale arheologice din situri eneolitice binecunoscute, am considerat utilă analiza unui mic segment din vastul ansamblu litic al comunităților cucuteniene, și anume vârfurile de săgeată și de lance realizate din silex. Pieselor deja cunoscute, menționate anterior, sumar, în literatura arheologică, le-am adăugat aici o serie de artefacte inedite.

¹ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 53-55; Șt. Cucos, A. Muraru, *Studiu tipologic și petrografic al uneltelor litice din câteva așezări Cucuteni B*, în *MemAntiq*, IX-XI (1977-1979), 1985, p. 605-642; A. Muraru, *Considération sur le matériel lithique utilisé par les tribus de la civilisation Cucuteni*, în M. Petrescu-Dîmbovița et alii (Eds.), *La civilisation Cucuteni en contexte européen*, BAI, I, 1987, p. 193-199; D. Boghian, S. Tudose, *Considerații preliminare asupra utilajului litic din așezarea precucuteniană de la Târgu Frumos*, în *ArhMold*, XVII, 1994, 147-159; D. Boghian, *Unele considerații asupra utilajului litic al comunităților Precucuteni-Cucuteni-Tripolie*, în Gh. Dumitroaia, D. Monah (eds.), *Cucuteni aujourd'hui*, BMA, II, 1996, p. 277-342.

² O. Cotoi, C. Grasu, *Unelte de piatră șlefuită din eneoliticul subcarpaților Moldovei*, Iași, 2000.

Deși sunt analizate doar piesele din colecțiile instituției muzeale amintite, prin faptul că acestea provin din situri eneolitice din Subcarpații Moldovei, putem afirma că datele oferite de prezentul studiu pot contribui la îmbogățirea imaginii generale referitoare la tipurile de arme folosite în acest spațiu și chiar pot fi extinse la teritoriile învecinate. Bineînțeles că studiul nostru nu poate fi unul exhaustiv, în condițiile în care nu toate siturile menționate au fost cercetate integral. Totuși, prin coroborarea datelor de mai jos cu cele obținute din situri contemporane, vor putea fi trasate unele coordonate cu caracter general care să își găsească aplicabilitate în studiul armelor preistorice.

Lotul supus analizei noastre este unul destul de consistent (115 piese) și provine din 10 situri arheologice locuite pe parcursul culturii Cucuteni.

În analiza acestor loturi au fost întâmpinate unele dificultăți. Prima a fost separarea pieselor eneolitice de cele din epoca bronzului, diferențele dintre unele vârfuri din ultima fază cucuteniană și cele din perioada următoare fiind destul de mici. Este cunoscut faptul că într-o serie de așezări, la partea superioară a nivelurilor eneolitice au fost descoperite urme de locuire mai mult sau mai puțin consistente din epoca bronzului. Amintim aici așezarea de la Bodești-*Frumușica* (unde au fost identificate urme din perioada mijlocie a epocii bronzului)³, cea de la Poduri (cu descoperiri din perioadele timpurie și mijlocie ale aceleiași epoci)⁴, Ghelăiești (unde s-au găsit resturi ceramice Costișa)⁵, Târgu Ocna-*Podei* (cu un consistent nivel Monteoru)⁶ și Traian-*Dealul Fântânilor*⁷. În acest context subliniem în special situația de la Podei, unde au fost descoperite peste 200 de vârfuri, majoritatea la suprafața solului, multe dintre ele aparținând cu siguranță epocii bronzului⁸.

O altă dificultate a fost întâmpinată în încercarea de separare a materialelor pe faze din cadrul așezărilor cu mai multe niveluri de locuire aparținând eneoliticului. Aici putem aminti situl de la Bodești-*Frumușica*, unde au fost cercetate complexe aparținând celor trei faze cucuteniene (A, A-B și B), contextul stratigrafic fiind precizat doar pentru unele piese; Poduri-*Dealul Ghindaru*, cu niveluri de locuire atribuite fazelor A și B, de aici provenind cel mai numeros lot de piese, pentru unele dintre ele încadrarea culturală făcându-se la modul general (Cucuteni

³ C. Matasă, *Frumușica, village préhistorique à céramique peinte dans la Moldavie du Nord, Roumanie*, București, 1946, p. 7, fig. 24; Gh. Dumitroaia, *Comunități preistorice din nord-estul României. De la cultura Cucuteni până în bronzul mijlociu*, BMA, VII, 2000, p. 130; R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, BMA, XXIV, Piatra-Neamț, 2010, p. 42.

⁴ R. Munteanu, *op.cit.*, p. 19-20, 34-35, 47-48.

⁵ Gh. Dumitroaia, *op.cit.*, p. 133.

⁶ C. Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Târgu Ocna-Podei*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 11-14, 49-54.

⁷ R. Munteanu, *op.cit.*, p. 50.

⁸ Șt. Cucos, *Faza Cucuteni B în zona subcarpațică a Moldovei*, BMA, VI, Piatra-Neamț, 1999, p. 63.

A2-B1)⁹; Răucești-Munteni, unde au fost identificate materiale Cucuteni A, A-B și B și Ghelăiești-Nedeia, unde a fost cercetat un consistent nivel Cucuteni B, dar unde apar și materiale specifice fazelor anterioare.

În încercarea de separare pe faze a pieselor din așezările menționate, am folosit informațiile din lucrări monografice sau de sinteză care au avut ca subiect atât situri din zona subcarpatică, dar și din afara acestui areal, constatând că datele bibliografice nu sunt foarte concludente în acest sens. Astfel, verificând piesele cunoscute din așezări din prima fază a culturii Cucuteni, am remarcat că pentru așezarea de la Hăbășești sunt înregistrate 13 vârfuri de săgeată și două de suliță, cu „baza dreaptă, oblică, ușor convexă sau ușor-larg concavă”¹⁰, în timp ce de la Trușești sunt menționate 15 vârfuri de săgeată cu baza dreaptă sau ușor concavă și patru exemplare de vârfuri de suliță, toate având baza dreaptă¹¹. Pieseile descoperite la Hoisești-La Pod au baza dreaptă, doar una singură având baza convexă¹².

Într-o lucrare de sinteză privind comunitățile cucuteniene din bazinul Bahluiului¹³, vârfurile din faza Cucuteni A sunt prezentate ca având formă triunghiulară, baza dreaptă, dar se remarcă faptul că nu lipsesc nici cele cu baza ușor concavă sau, mai rar, oblică¹⁴. Mai mult, ca formă și dimensiuni, aceleași tipuri de vârfuri sunt documentate și în cultura Precucuteni¹⁵, ceea ce face dificilă întocmirea unei tipologii cronologice riguroase.

Din cele prezentate se observă că pentru prima fază cucuteniană sunt specifice vârfurile de săgeată și lance de formă triunghiulară atât cu baza dreaptă, cât și ușor concavă, mai rar oblică sau ușor convexă, chiar dacă uneori s-au atribuit acestei perioade doar vârfurile cu baza dreaptă¹⁶.

Referitor la vârfurile din faza Cucuteni A-B, pot fi consemnate piesele de la Cucuteni-Dâmbul Morii, care au, în cea mai mare parte, baza ușor concavă; de asemenea, se întâlnesc și exemplare cu baza dreaptă¹⁷.

⁹ Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, C. Preoteasa, D. Garvăn, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din Caseta C*, BMA, XXII, Piatra-Neamț, 2009, p. 135-137, nr. 425-435; în parte, imprecizia de încadrare se datorează faptului că un lot consistent de piese provine din nivelul vegetal, fiind recuperat odată cu deschiderea noii suprafețe de cercetare.

¹⁰ Al. Păunescu, *op. cit.*, anexa. 11, p. 187.

¹¹ M. Florescu, *Unelte și arme*, în M. Petrescu-Dîmbovița, M. Florescu, A.C. Florescu, *Trușești. Monografie arheologică*, București-Iași, 1999, p. 244.

¹² G. Bodi, *Hoisești-La Pod. O așezare cucuteniană pe Valea Bahluiului*, Iași, 2010, p. 66.

¹³ D. Boghian, *Comunitățile cucuteniene din bazinul Bahluiului*, Suceava, 2004.

¹⁴ *Ibidem*, p. 92.

¹⁵ Idem, *Unele considerații...*, p. 305.

¹⁶ M. Diaconescu, *Așezarea cucuteniană de la Răzima-Copalău, județul Botoșani*, în *Hierarus*, IX, 1994, p. 128.

¹⁷ D. Boghian, *Unele considerații...*, p. 305-306, fig. XVII/19-32; M. Dinu, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Băiceni-Dâmbul Morii. com. Cucuteni (1961-1966)*, în N.

Pentru faza Cucuteni B informațiile sunt ceva mai numeroase. În sinteza privind așezările acestei faze din zona subcarpatică, sunt analizate piesele de la Târgu Ocna, Ghelăiești, Mărgineni, Gura Văii, menționându-se că din punct de vedere tipologic piesele aparțin aceluiași categorii ca și cele din faza anterioară¹⁸, cele mai multe având baza dreaptă și doar un singur exemplar de la Ghelăiești avea baza concavă. Aceleași tipuri apar și în așezarea de la Târgu Neamț-Dealul Pometea, de unde provine un lot consistent de vârfuri de săgeată și lance, retușate pe întreaga suprafață, cu baza dreaptă sau concavă¹⁹. O diferență semnificativă în raport cu zona subcarpatică se constată, la nivelul acestei perioade, în privința tipologiei vârfurilor de săgeată din bazinul Bahluiului; conform autorului sintezei asupra locuirilor cucuteniene de aici, vârfurile de săgeată specifice au dimensiuni mici și baza „evident concavă”²⁰. Descoperirile de la Cucuteni-Cetățuie, însă, nu corespund întru-totul acestei afirmații, nivelului din faza B fiindu-i atribuite șase piese, unele având baza dreaptă, altele – concavă²¹.

Vârfurile de silex cu baza concavă, alături de sceperele de piatră și unele topoare de silex, sunt puse în legătură cu apariția ceramicii de tip C în arealul cucutenian²², considerând toate aceste tipuri de obiecte ca fiind de origine stepică. Având în vedere posibilitatea ca măcar unele dintre materialele mai sus enumerate (în speță, ceramica de tip C) pot avea origine locală²³, suntem de părere că și apariția vârfurilor cu baza concavă în mediul cucutenian merită să fie reanalizată.

Din scurta prezentare cronologică, mai ales în privința vârfurilor de săgeată, se poate observa că în așezările cucuteniene din toate fazele culturii se regăsesc aceleași tipuri, de formă triunghiulară, cu baza dreaptă, sau ușor concavă. Doar pentru faza finală se amintește și despre existența vârfurilor a căror bază are concavitatea mult mai evidentă, prefigurându-le pe cele din epoca bronzului.

Ursulescu, C.M. Lazarovici (coord.), *Cucuteni 120 - Valori universale*, Iași, 2006, p. 54, pl. 14/29-35, 41-44, 49-51.

¹⁸ Șt. Cucoș, *Faza Cucuteni B...*, p. 63.

¹⁹ Gh. Dumitroaia et alii, *Târgu-Neamț, jud. Neamț. Punct: Dealul Pometea*, în *CCAR. Campania 2003, 2004*, p. 351; C. Preoteasa et alii, *Cercetările arheologice de la Târgu Neamț-Dealul Pometea*, în *MemAntiq*, XXIV, 2007, p. 318, fig. 21 (piesele se află în colecția Complexului Muzeal Județean Neamț, dar nu au fost introduse în prezentul studiu, pentru că au fost publicate relativ recent).

²⁰ D. Boghian, *Comunitățile cucuteniene...*, p. 92.

²¹ M.C. Văleanu, *Unelte din piatră*, în M. Petrescu-Dîmbovița, M.C. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. monografie arheologică*, BMA, XIV, Piatra-Neamț, 2004, p. 143, fig. 61/2, 3, 4, 6, 13.

²² R. Alaiba, *Ceramica de tip Cucuteni C*, în M. Petrescu-Dîmbovița, C.M. Văleanu, *Cucuteni-Cetățuie. Monografie arheologică*, BMA, XIV, Piatra-Neamț, 2004, p. 231.

²³ R. Munteanu, D. Garvăn, *Ceramica de tip C din preajma izvoarelor de apă sărată din Moldova*, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn (ed.), *Sarea. De la prezent la trecut*, BMA, XX, Piatra-Neamț, 2008, p. 179-202.

X

Referitor la apariția acestui tip de piese în mediul eneolitic din Moldova, deși se consideră că primele vârfuri de săgeată apar pe parcursul fazei a III-a a culturii Precucuteni²⁴, o mențiune sumară, despre descoperirea a două vârfuri la Traian-Dealul Viei²⁵, ar atesta existența lor dintr-o fază mai veche. Această informație, însă, nu este reluată cu ocazia realizării unui studiu privind utilajul litic cioplit din așezarea amintită²⁶, iar din puținele așezări Precucuteni I cercetate nu sunt cunoscute alte piese, astfel că pentru această etapă rămânem doar cu mențiunea amintită mai sus. Cel mai timpuriu vârf de săgeată eneolitic publicat, descoperit în aria dealurilor subcarpatice din Moldova, datează din faza Precucuteni III²⁷, celelalte fiind atribuite culturii Cucuteni.

X

Pentru o imagine cât mai completă, am ordonat descoperirile pe stațiuni, prefăcând fiecare lot de materiale cu o prezentare generală a cercetărilor efectuate în respectivele situri. În ceea ce privește fișa de obiect, aceasta cuprinde date concrete privitoare la tipul de piesă, materialul din care a fost confecționată, câteva detalii de ordin tehnologic, încadrarea culturală (pentru piesele provenite din situații stratigrafice certe) și dimensiunile artefactului. Toate piesele incluse în catalog au formă triunghiulară, uneori ușor alungită. Pentru a înlesni înțelegerea afirmațiilor noastre, numerotarea figurilor corespunde cu cea din catalogul pieselor.

Bodești de Jos - Cetățuia, com. Bodești, jud. Neamț

Se găsește pe malul stâng al Cracăului, ca circa 2 km de sat. A fost cercetată sistematic de C. Matasă între anii 1939-1942, fiind identificate niveluri aparținând celor trei faze cucuteniene²⁸.

1. Vârf de săgeată (Pl. 1/1); silex cenușiu-marونیu. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. Baza este dreaptă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 3,3 x 1,9 cm.

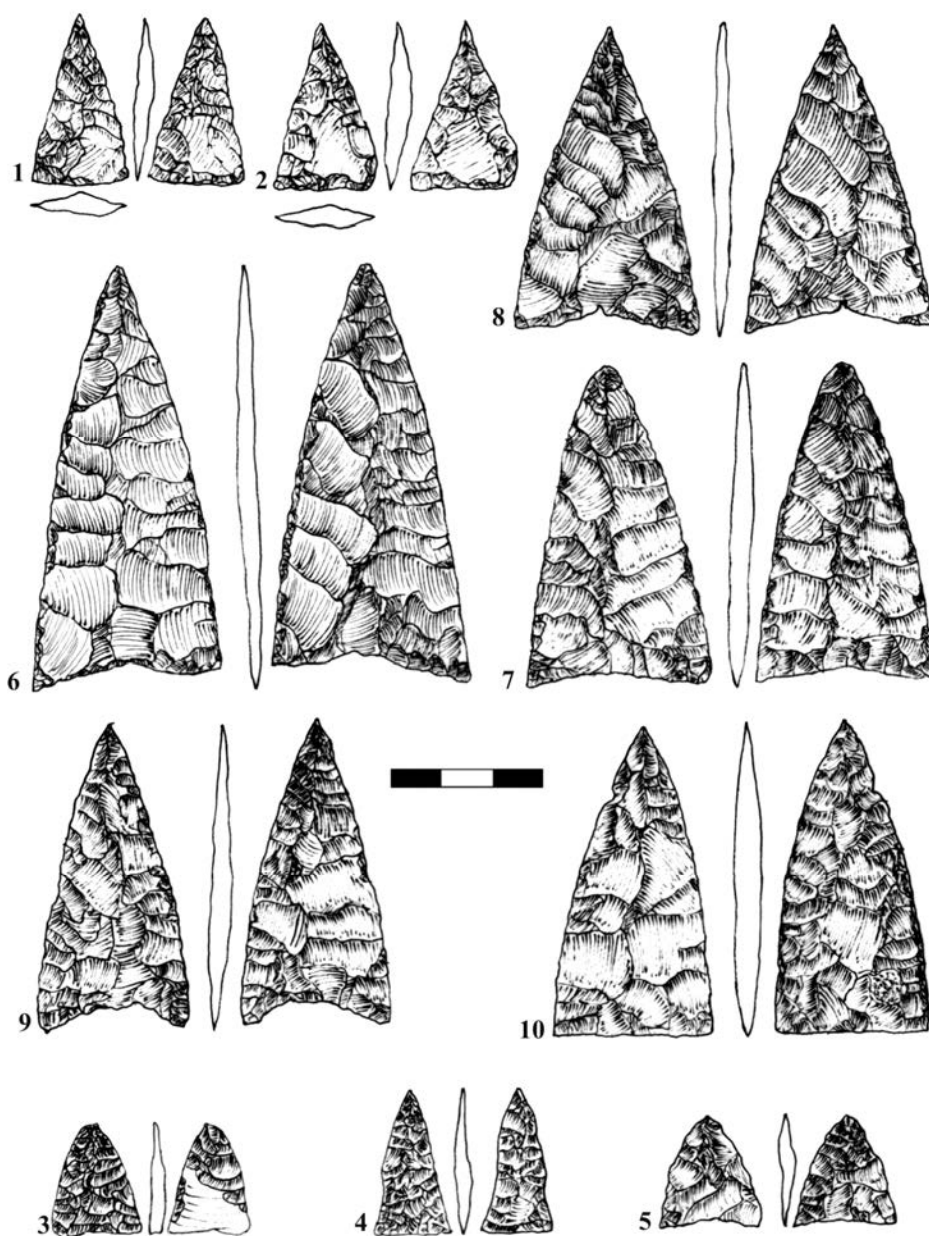
²⁴ D. Boghian, *op. cit.*, p. 305.

²⁵ H. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, în *SCIV*, V, 1-2, 1954, p. 56.

²⁶ S. Țurcanu, *Trăsăturile industriei litice cioplite din prima fază a culturii Precucuteni. Așezarea de la Traian-Dealul Viei*, în N. Ursulescu, C.-M. Lazarovici (coord.), *Cucuteni 120 – Valori universale*, Iași, 2006, p. 131-154.

²⁷ S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, I.S., 107, Oxford, 1981, fig. 46/8.

²⁸ C. Matasă, *Frumușica....*

Pl. 1. Vârfuri de săgeată și de lance de la Bodeștii de Jos

2. Vârf de săgeată (Pl. 1/2); menilit. A fost lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar acestea nu acoperă în totalitate cele două suprafețe ale piesei. Baza este dreaptă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 3 x 1,7 cm.
3. Vârf de săgeată (Pl. 1/3); silex brun. A fost lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau ușor oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafața ventrală. Baza este dreaptă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 2 x 1,6 cm.
4. Vârf de săgeată (Pl. 1/4); silex brun. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau ușor oblice. Baza este dreaptă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 2,8 x 1,5 cm.
5. Vârf de săgeată (Pl. 1/5); silex cenușiu-marونی. A fost lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau ușor oblice. Baza este ușor concavă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 2,1 x 2,0 cm.
6. Vârf de lance (Pl. 1/6); silex cenușiu. Prezintă retușe bifaciale, largi, directe, pe ambele fețe. Baza este ușor concavă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 8,5 x 3,9 cm.
7. Vârf de lance (Pl. 1/7); silex brun. Prezintă retușe bifaciale, largi, directe, pe ambele fețe. Baza este ușor concavă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 6,4 x 3,6 cm.
8. Vârf de lance (Pl. 1/8); silex cenușiu albicios. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, largi, directe, simple sau ușor oblice, pe ambele fețe. Baza este ușor concavă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 5,9 x 3,7 cm.
9. Vârf de lance (Pl. 1/9); silex cenușiu albicios. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe bifaciale, largi, directe, simple sau ușor oblice, pe ambele fețe. Baza este ușor concavă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 6,0 x 3 cm.
10. Vârf de lance (Pl. 1/10); silex cenușiu albicios. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, largi, directe, simple sau ușor oblice, pe ambele fețe. Baza este dreaptă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 6 x 3,2 cm.
11. Vârf de lance (Pl. 2/11); silex cenușiu-albicios. Lucrat pe așchie, are laturile ușor curbate, prezintă retușe „în pojghiță”, dispuse multidirecțional. Baza este ușor concavă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 6,3 x 3,2 cm.
12. Vârf de lance (Pl. 2/12); silex brun. Lucrat pe lamă, cu laturile ușor curbate, prezintă retușe bifaciale pe ambele fețe, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafața ventrală și nici suprafața dorsală, care mai păstrează încă linia mediană a suportului. Partea distală este ruptă. Baza este dreaptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 6,0 x 2,6 cm.

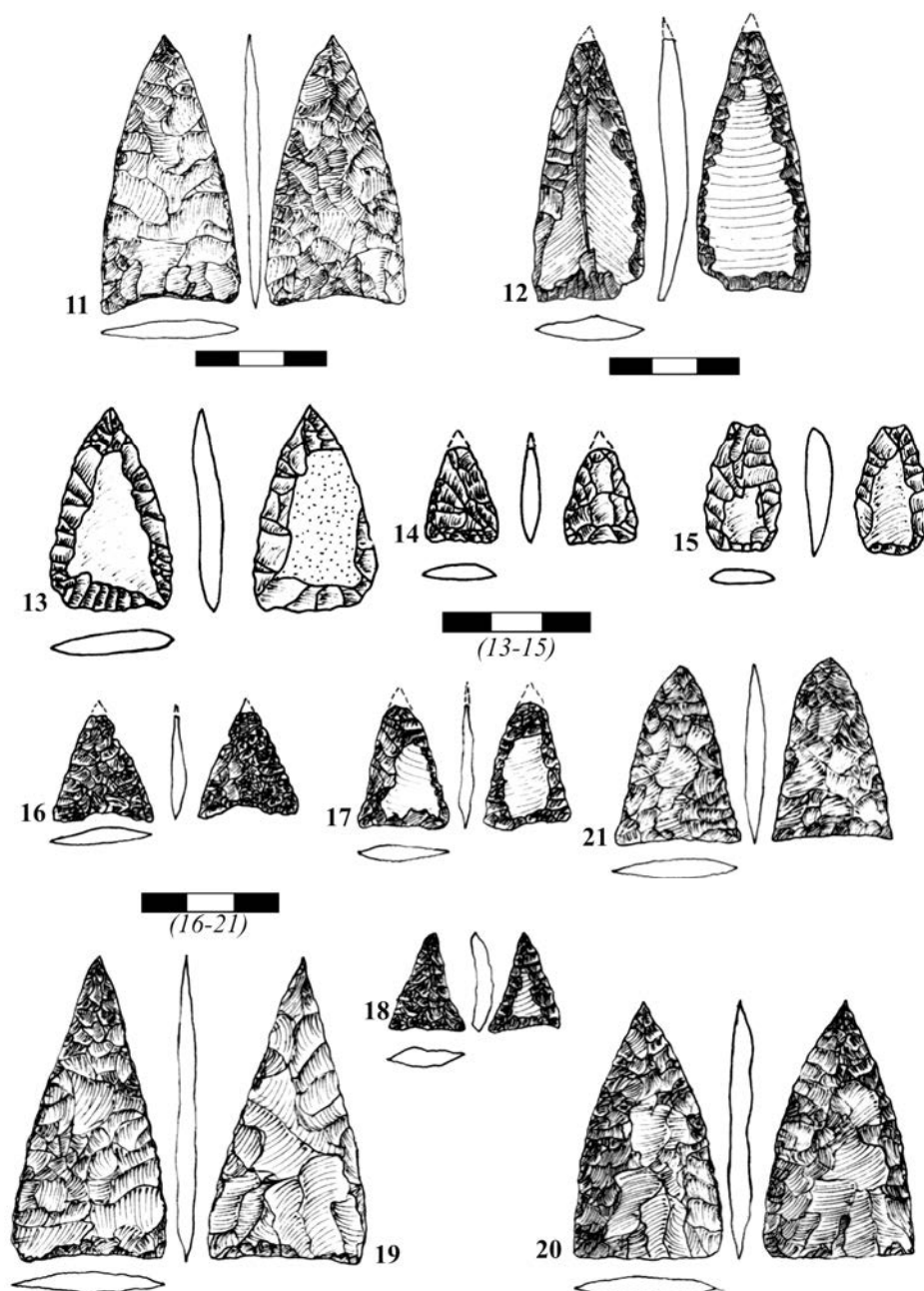
Ghelăiești - Nedeia, com. Bârgăuani, jud. Neamț

Situată la aproximativ 2 km nord-est de sat, pe un pînten de deal numit „Coadă Piscului”. A fost cercetată sistematic în anii 1969-1972, 1975 și 1983. Au

fost identificate două niveluri de locuire, cel mai vechi atribuit fazei Cucuteni A, celălalt fazei Cucuteni B²⁹. Au fost identificate 26 de locuințe cucuteniene.

13. Vârf de săgeată (Pl. 2/13); silex brun. Lucrat pe așchie, are baza dreaptă, colțurile ușor rotunjite, conturul denticulat. Retușat bifacial doar pe margini; pe o suprafață păstrează cortex. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 4,1 x 2,5 cm.
14. Vârf de săgeată (Pl. 2/14); silex brun. Are baza ușor concavă, marginile denticulate. Extremitatea distală lipsește. Prezintă retușe bifaciale acoperitoare. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,9 x 1,5 cm.
15. Vârf de săgeată (Pl. 2/15); silex brun. Are baza dreaptă, marginile denticulate, prezintă retușe pe ambele suprafețe, dar nefiind acoperite în totalitate. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,6 x 1,5 cm.
16. Vârf de săgeată (Pl. 2/16); silex cenușiu-albicios. Piesa a fost confecționată pe suport așchial și prezintă retușe bifaciale. Baza este concavă, iar partea distală a fost ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,4 x 2,2 cm.
17. Vârf de săgeată (Pl. 2/17); silex cenușiu. Lucrat pe suport așchial, prezintă retușe bifaciale dar acestea nu acoperă suprafețele piesei. Baza este ușor concavă. Partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,7 x 2,0 cm.
18. Vârf de săgeată (Pl. 2/18); silex brun. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Baza este ușor concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 1,6 cm.
19. Vârf de lance (Pl. 2/19); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie, confecționat în tehnica retușelor „în pojghiță”. Baza este ușor concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 6,9 x 3,7 cm.
20. Vârf de lance (Pl. 2/20); silex cenușiu-gălbui. Lucrat pe așchie, are laturile ușor curbate, suprafețele acoperite cu retușe largi și mărunte „în pojghiță”, dispuse multidirecțional. Baza este dreaptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 5,9 x 3,5 cm.
21. Vârf de săgeată (Pl. 2/21); silex cenușiu. Confecționat pe așchie, prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. Baza este ușor concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 4,2 x 3,0 cm.
22. Vârf de săgeată (Pl. 3/22); silex brun. A fost lucrat pe așchie, are laturile ușor curbate și prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau ușor oblice, pe ambele fețe, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafața ventrală. Baza este ușor concavă. A fost descoperit într-o locuință *Cucuteni B*. Dimensiuni: 4,6 x 2,8 cm.
23. Vârf de săgeată (Pl. 3/23); silex brun. Lucrat pe lamă, prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau ușor oblice, pe ambele fețe, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafața ventrală. Baza este ușor concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 4,5 x 2,2 cm.

²⁹ A. Nițu, Șt. Cucos, D. Monah, *Ghelăiești (Piatra Neamț) I. Săpăturile din 1969 în așezarea cucuteniană „Nedeia”*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 11-64; Șt. Cucos, *Faza Cucuteni B...*

Pl. 2. Vârfuri de lance și săgeată de la Bodești de Jos (11, 12) și Ghelăiești (13-20)

24. Vârf de săgeată (Pl. 3/24); silex cenușiu. A fost realizat pe așchie, retușat pe ambele fețe, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Baza este concavă, iar partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 1,3 cm.
25. Vârf de săgeată (Pl. 3/25); silex cenușiu-marونی. Lucrat pe așchie, are laturile aproximativ egale și prezintă retușe bifaciale acoperitoare. Baza este concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,3 x 2,0 cm.
26. Vârf de săgeată (Pl. 3/26); silex cenușiu-albicios. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar suprafața dorsală nu este acoperită în totalitate. Baza este dreaptă și a fost subțiată. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,2 x 1,5 cm.
27. Vârf de săgeată (Pl. 3/27); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe pe ambele fețe, dar acestea nu le acoperă în totalitate. Baza este concavă, iar partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,8 x 1,7 cm.
28. Vârf de săgeată (Pl. 3/28); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Baza este dreaptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,2 x 1,7 cm.

Hlăpești-Dealul Dactei, com. Dragomirești, jud. Neamț

Sondată de Șt. Cucos, în anii 1974 și 1976, a fost cercetată integral o locuință (*Cucuteni B*) și parțial o alta³⁰. În timpul săpăturilor au mai fost descoperite și fragmente ceramice *Cucuteni A* și *A-B*³¹. De aici provine o singură piesă. Neincluderea ei de către autorul săpăturilor în sinteza privind faza *B*³², ne-a îndreptățit să considerăm că provine din loturile cu materiale *Cucuteni A* sau *A-B*.

29. Vârf de lance (Pl. 3/29); silex gri-gălbui. Are secțiunea lenticulară, baza dreaptă, marginile ușor arcuite, acoperit cu retușe largi pe ambele suprafețe. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni A* sau *A-B*. Dimensiuni: 5,8 x 3,3 cm.

Izvoare, com. Dumbrava Roșie, jud. Neamț

Cunoscute stațiune de la Izvoare a fost identificată la aproximativ 1 km est de sat, pe un mic promontoriu. A fost identificată de C. Matasă și cercetată sistematic în mai multe rânduri: 1936, 1938-1939, 1942 și 1948 de către R. Vulpe³³, 1971-1972 – săpături de salvare coordonate de A. Buzilă și Șt. Cucos³⁴,

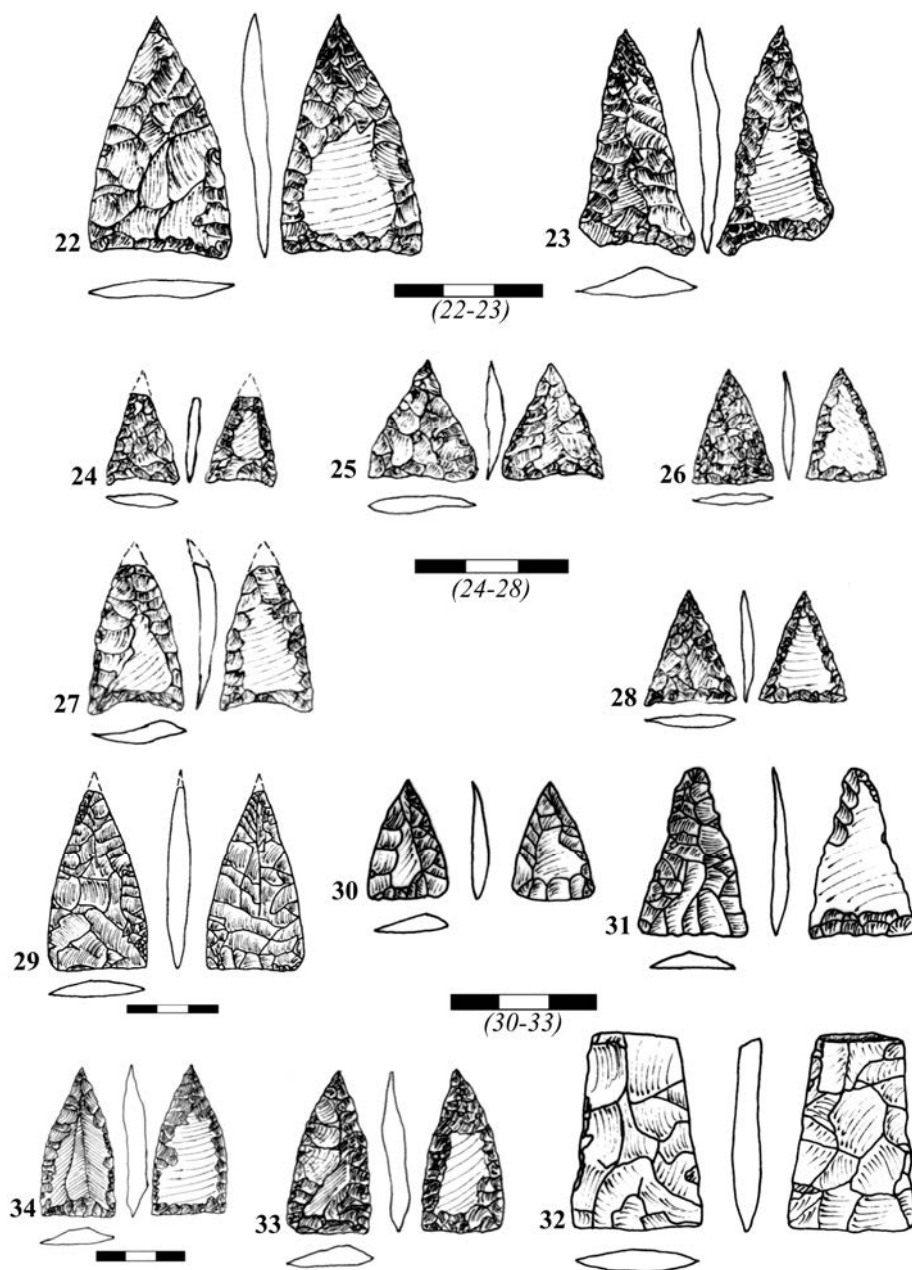
³⁰ Șt. Cucos, *Faza Cucuteni B...*, p. 43-44, 179.

³¹ Idem, *Mărturii din „arhiva” milenară, în Războieni – Valea Albă și împrejurimile. Monografie istorică, economică și social-culturală*, Bacău, 1977, p. 37.

³² Șt. Cucos, *Faza Cucuteni B...*

³³ R. Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, București, 1957, p. 8-13.

³⁴ Șt. Cucos, *Săpăturile arheologice din județul Neamț (III)*, în *MemAntiq*, IV-V (1972-1973), 1976, p. 302.

Pl. 3. Vârfuri de lance și săgeată de la Ghelăiești (21-28), Hlăpești (29) și Izvoare (30-34)

între 1984-1985 de către un colectiv condus de Șt. Cucuș³⁵, iar între 1987-1990 de către S. Marinescu-Bîlcu³⁶. Au fost identificate trei niveluri eneolitice atribuite fazelor Precucuteni II, Precucuteni III și Cucuteni A.

30. Vârf de săgeată (Pl. 3/30); silex gri. Piesă cu baza dreaptă, marginile ușor arcuite, retușat bifacial doar pe margini. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 2,5 x 1,7 cm.
31. Vârf de săgeată (Pl. 3/31); silex brun, translucid. Are marginile denticulate, baza este dreaptă și a fost subțiată. Este acoperit cu retușe largi doar pe o suprafață, cealaltă fiind retușată doar la bază și parțial pe una din laturi. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 3,5 x 2,2 cm.
32. Vârf de lance (Pl. 3/32); silex cafeniu-deschis. Are baza dreaptă, secțiunea lenticulară. Ambele suprafețe au fost acoperite cu retușe largi multidirecționale. Partea distală lipsește. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 4,1 x 2,7 cm.
33. Vârf de săgeată (Pl. 3/33); silex brun. A fost lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Laturile sunt ușor curbate. Baza este dreaptă. A fost descoperit într-o locuință *Cucuteni A*. Dimensiuni: 3,2 x 1,9 cm.
34. Vârf de săgeată (Pl. 3/34); silex brun. Lucrat pe lamă, are laturile ușor curbate și prezintă retușe bifaciale pe ambele fețe, dar acestea nu le acoperă în totalitate. Suprafața dorsală mai păstrează încă linia mediană a suportului. Baza este dreaptă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 4,7 x 2,2 cm.

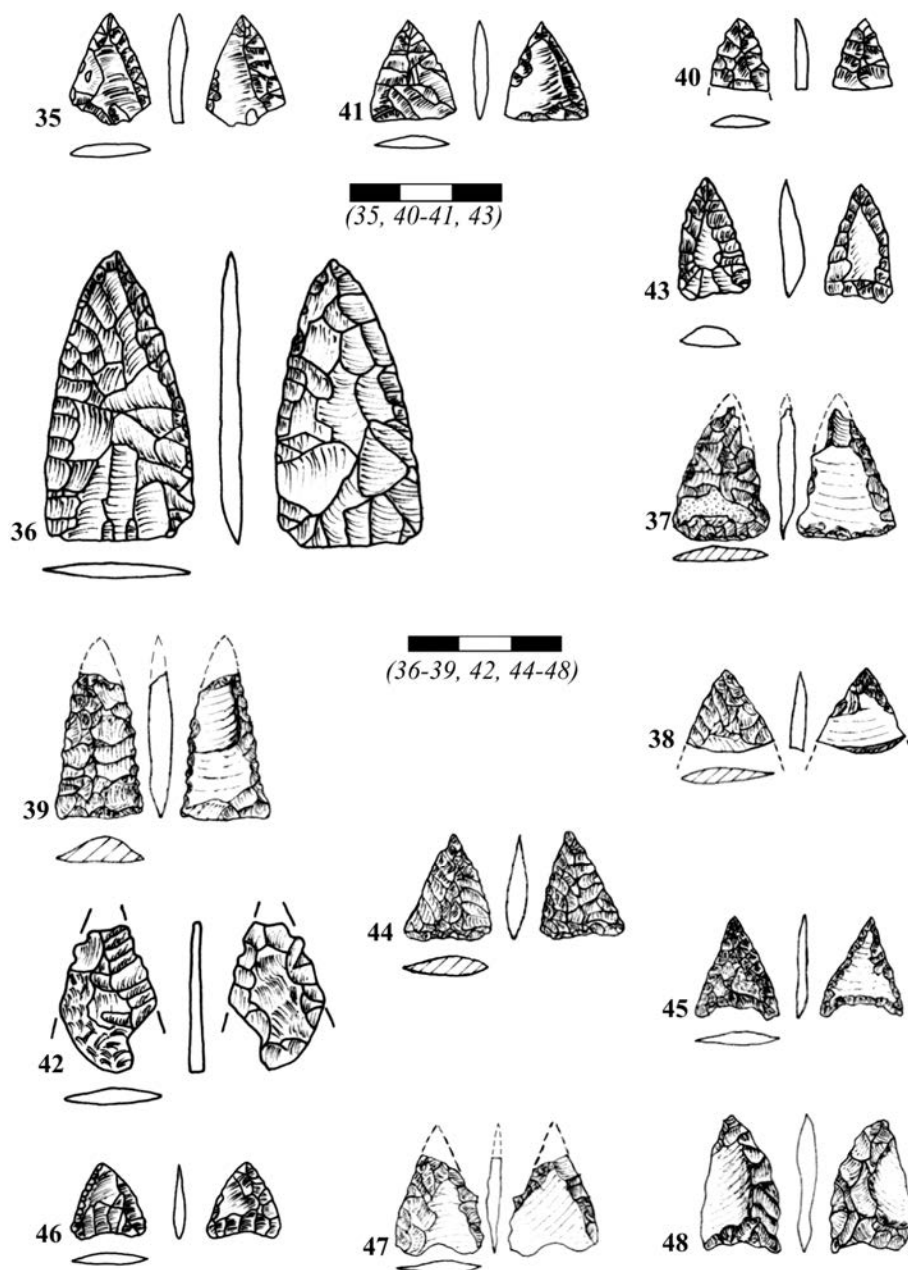
Poduri - Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău

Situată pe terasa Tazlăului Sărat, la marginea fostului sat Rusăiești, așezarea este cercetată începând cu 1979. Au fost deschise mai multe suprafețe, inițial cercetarea s-a făcut pe șanțuri, pentru ca din 1983 să fie deschise suprafețe mari – Cas. A, cu peste 800 mp; Cas. B, deschisă în 2001, cu o suprafață de aproximativ 150 mp³⁷; Cas. C, cercetată din 2005, având în jur de 500 mp. Depunerea arheologică are peste 5 m grosime. Au fost identificate niveluri aparținând fazelor Precucuteni II, Precucuteni III, Cucuteni A și Cucuteni B. Vârfurile descoperite în acest sit sunt atribuite doar nivelurilor Cucuteni A și Cucuteni B.

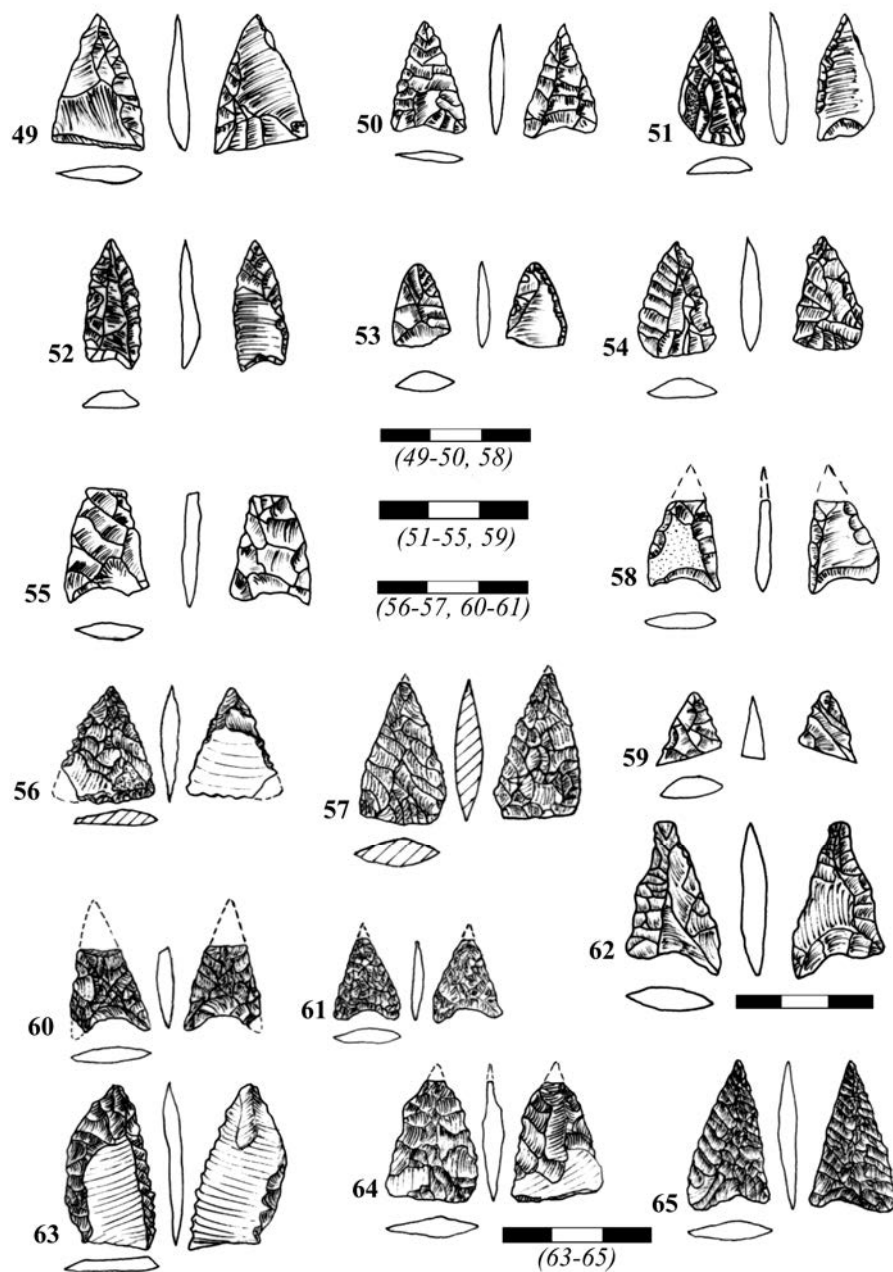
³⁵ Gh. Dumitroaia, *Săpături și cercetări de suprafață în județul Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 291.

³⁶ S. Marinescu-Bîlcu, M. Alexianu, E. Ciubotaru, *Săpăturile arheologice de la Izvoare-Piatra Neamț din anul 1987*, în *MemAntiq*, XVIII, 1992, p. 177; Gh. Dumitroaia, *op.cit.*, p. 291.

³⁷ D. Monah, Gh. Dumitroaia, F. Monah, C. Preoteasa, R. Munteanu, D. Nicola, *Poduri-Dealul Ghindaru. O Troie în Subcarpații Moldovei*, BMA, XIII, Piatra-Neamț, 2003, p. 17-28; Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, C. Preoteasa, D. Garvăn, *Poduri-Dealul Ghindaru. Cercetările arheologice din Caseta C, 2005-2009*, BMA, XXII, Piatra-Neamț, 2009, p. 15-32.

Pl. 4. Vârfuri de săgeată și de lance de la Poduri

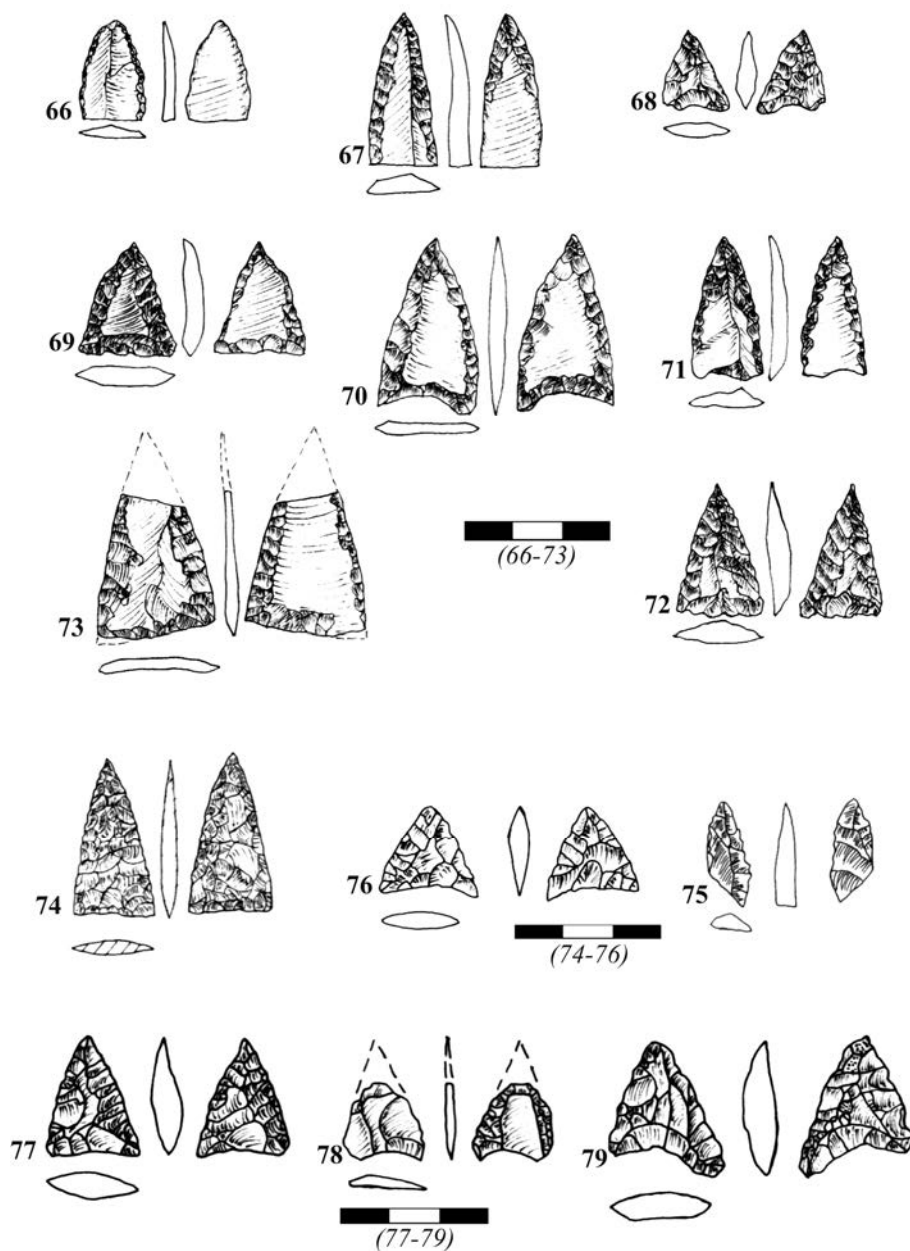

Pl. 5. Vârfuri de săgeată de la Poduri

35. Vârf de săgeată (Pl. 4/35); silex cenușiu. A fost retușat doar pe margini. Partea proximală lipsește. *Cucuteni A2*. Dimensiuni: 2,2 x 1,6 cm.
36. Vârf de lance (Pl. 4/36); silex cafeniu-deschis, cu unele pete mai albicioase. Are marginile puțin arcuite, prezintă retușe largi, neuniforme, pe ambele fețe, baza este dreaptă și subțiată, unul dintre colțuri a fost rupt. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 5,8 x 3,0 cm.
37. Vârf de săgeată (Pl. 4/37); silex brun-cenușiu. Are baza dreaptă, marginile denticulate, pe una din suprafețe păstrează cortex, subțiat în zona proximală, acoperit parțial cu retușe bifaciale. La extremitatea distală prezintă o spărtură pe una dintre margini. *Cucuteni A2*. Dimensiuni: 2,6 x 2,0 cm.
38. Vârf de săgeată (Pl. 4/38); silex cenușiu-albicios. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe pe ambele fețe, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Partea proximală este ruptă. *Cucuteni A2*. Dimensiuni: 1,6 x 1,7 cm.
39. Vârf de săgeată (Pl. 4/39); silex cenușiu. Lucrat pe așchie, prezintă retușe pe ambele fețe, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Laturile sunt denticulate, iar baza este dreaptă. Partea distală este ruptă. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 3 x 1,6 cm.
40. Vârf de săgeată (Pl. 4/40); silex brun-deschis. Are marginile denticulate, prezintă retușe pe ambele suprafețe, pe una dintre ele păstrându-se și o parte din cortex. Partea proximală a fost ruptă. *Cucuteni A2*. Dimensiuni: 1,3 x 1,2 cm.
41. Vârf de săgeată; (Pl. 4/41) silex maroniu. Are secțiunea lenticulară, baza dreaptă, marginile denticulate. Prezintă retușe pe ambele fețe, doar una fiind acoperită parțial. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 2,0 x 1,7 cm.
42. Vârf de săgeată (Pl. 4/42); obsidian. Prezintă retușe acoperitoare. Se păstrează partea mediană a piesei, extremitățile sunt rupte din vechime. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,9 x 1,9 cm.
43. Vârf de săgeată (Pl. 4/43); silex brun-cenușiu cu pete albicioase. Are baza ușor concavă, marginile denticulate. Are profil plan-convex, iar spre extremitatea proximală a fost subțiat. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,3 x 1,5.
44. Vârf de săgeată (Pl. 4/44); silex brun-cenușiu. Lucrat pe așchie, are o latură denticulată și baza ușor concavă. Prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 1,7 cm.
45. Vârf de săgeată (Pl. 4/45); silex cenușiu. Lucrat pe așchie, prezintă retușe pe ambele fețe, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Baza este concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,5 x 1,6 cm.
46. Vârf de săgeată (Pl. 4/46); silex brun. Are baza concavă, marginile denticulate, subțiat în zona proximală, acoperit integral cu retușe. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,5 x 1,5 cm.
47. Vârf de săgeată (Pl. 4/47); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe bifaciale, dar acestea nu acoperă în totalitate cele două suprafețe ale

- piesei. Baza este concavă. Partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,9 x 1,8 cm.
48. Vârf de săgeată (Pl. 4/48); silex negru. Lucrat pe așchie, are laturile puțin arcuite și prezintă retușe bifaciale, dar acestea nu acoperă în totalitate cele două suprafețe ale piesei. Baza este concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,6 x 1,5 cm.
49. Vârf de săgeată (Pl. 5/49); silex brun. Ușor asimetric, cu marginile denticulate; baza ușor concavă și subțiată prin retușe adânci și late; o suprafață este acoperită integral cu retușe, cealaltă parțial. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,7 x 2,0 cm.
50. Vârf de săgeată; (Pl. 5/50) silex cenușiu-gălbui. Are baza concavă, conturul denticulat; secțiunea lenticulară; a fost acoperit integral cu retușe. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,2 x 1,5 cm.
51. Vârf de săgeată (Pl. 5/51); silex brun. Are marginile arcuite și baza ușor concavă. Prezintă retușe acoperitoare doar pe o suprafață, cealaltă fiind retușată doar pe o margine. Partea proximală a fost subțiată, unul dintre colțuri este rupt. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,6 x 1,3 cm.
52. Vârf de săgeată (Pl. 5/52); silex brun. Realizat pe un fragment de lamă, are baza concavă, marginile denticulate, secțiunea trapezoidală, retușele acoperă parțial ambele suprafețe, marginile fiind retușate de jur împrejur. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,6 x 1,1 cm.
53. Vârf de săgeată (Pl. 5/53); silex cenușiu. Lucrat pe așchie, cu baza convexă, marginile ușor arcuite, extremitatea proximală subțiată, prezintă retușe pe ambele fețe, una dintre ele fiind acoperită doar parțial. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,7 x 1,3 cm.
54. Vârf de săgeată (Pl. 5/54); silex brun. Are baza dreaptă, marginile denticulate, subțiat în zona proximală, acoperit cu retușe late, uneori prelungi. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,4 x 1,5 cm.
55. Vârf de săgeată (Pl. 5/55); silex brun-deschis, translucid. Baza este concavă, marginile neregulate, acoperit cu retușe late oblice, pe una dintre suprafețe doar parțial. La partea proximală a fost subțiat, partea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,2 x 1,7 cm.
56. Vârf de săgeată (Pl. 5/56); silex maroniu. Lucrat pe așchie, cu o latură denticulată, baza este dreaptă. Prezintă retușe pe ambele fețe, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Un colț dinspre bază este rupt. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,3 x 1,8 cm.
57. Vârf de săgeată (Pl. 5/57); silex alb-cenușiu. Lucrat pe așchie, are laturile puțin curbate și baza dreaptă. Prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 3 x 1,7 cm.
58. Vârf de săgeată (Pl. 5/58); silex gri închis. Pe o suprafață păstrează cortex. Are baza concavă și marginile asimetrice. Prezintă retușe doar pe margini. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,8 x 1,5 cm.

59. Vârf de săgeată (Pl. 5/59); silex brun. Are marginile denticulate, suprafețele acoperite cu retușe. Se păstrează doar partea distală. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,3 x 1,2 cm.
60. Vârf de săgeată (Pl. 5/60); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. Baza este concavă. Partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,7 x 1,5 cm.
61. Vârf de săgeată (Pl. 5/61); silex maroniu. Lucrată pe așchie, piesa prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. Baza este concavă. Partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,6 x 1,4 cm.
62. Vârf de săgeată (Pl. 5/62); silex cenușiu cu pete albicioase. Este ușor asimetric, cu baza concavă, marginile denticulate, extremitatea proximală subțiată. Prezintă retușe acoperitoare pe ambele fețe. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 3,4 x 2,1 cm.
63. Vârf de săgeată (Pl. 5/63); silex brun-cenușiu. Lucrat pe așchie, cu o latură ușor curbă, iar cealaltă denticulată. Prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Baza este trunchiată oblic. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,2 x 1,6 cm.
64. Vârf de săgeată; (Pl. 5/64) silex brun. Lucrat pe așchie, cu laturile denticulate, partea superioară este ruptă. Prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice. Baza este dreaptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,4 x 1,8 cm.
65. Vârf de săgeată (Pl. 5/65); silex brun deschis. A fost lucrat pe așchie, laturile sunt ușor denticulate. Prezintă retușe bifaciale, directe, oblice. Baza este concavă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,8 x 1,6 cm.
66. Vârf de săgeată (Pl. 6/66); silex cenușiu deschis. Lucrat pe lamă, cu laturile ușor denticulate. Prezintă retușe marginale doar pe suprafața ventrală. Baza este dreaptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 1,9 x 1,3 cm.
67. Vârf de săgeată (Pl. 6/67); silex. Lucrat pe lamă, prezintă retușe marginale. Este calcinat. Baza este dreaptă. Piesa ar putea fi inclusă și în categoria străpungătoarelor. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3 x 1,2 cm.
68. Vârf de săgeată (Pl. 6/68); silex maroniu deschis. A fost lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, directe, simple. Baza este ușor concavă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 1,6 x 1,2 cm.
69. Vârf de săgeată (Pl. 6/69); silex. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Este calcinat. Baza este dreaptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 1,9 x 1,3 cm.
70. Vârf de săgeată (Pl. 6/70); silex brun cu lamele cenușii. Are laturile ușor curbate și prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Baza este concavă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,4 x 1,9 cm.

Pl. 6. Vârfuri de săgeată de la Poduri

71. Vârf de săgeată (Pl. 6/71); silex brun cu lamele cenușii. Piesa are laturile ușor denticulate și prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Baza este concavă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,9 x 1,4 cm.
72. Vârf de săgeată (Pl. 6/72); silex brun cu lamele cenușii. Prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice. Baza este dreaptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,4 x 1,7 cm.
73. Vârf de săgeată (Pl. 6/73); silex bej-cenușiu, cu intruziuni gri. Are partea distală ruptă. Prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Baza este ușor convexă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,4 x 1,9 cm.
74. Vârf de săgeată (Pl. 6/74); silex alb-lăptos. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale și acoperitoare. Baza este dreaptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,2 x 1,7 cm.
75. Vârf de săgeată (Pl. 6/75); silex alb-lăptos. Lucrat pe așchie, are marginile denticulate, prezintă retușe acoperitoare. Lipsește partea proximală. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,2 x 0,9 cm.
76. Vârf de săgeată (Pl. 6/76); obsidian. Lucrat pe așchie, are baza ușor concavă, una din laturi denticulată, subțiat în zona proximală, secțiune lenticulară, retușele acoperă ambele suprafețe. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 1,8 x 1,9 cm.
77. Vârf de săgeată (Pl. 6/77); silex brun. Are baza concavă, marginile denticulate, secțiunea lenticulară, profilul biconvex, retușe acoperitoare pe ambele fețe. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,5 x 2,0 cm.
78. Vârf de săgeată (Pl. 7/78); obsidian. Realizat pe așchie, are baza concavă, marginile arcuite. Prezintă retușe doar pe margini. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 1,6 x 1,7 cm.
79. Vârf de săgeată (Pl. 6/79); obsidian. Este asimetric, cu baza concavă, conturul denticulat, a fost acoperit cu retușe pe ambele suprafețe. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,0 x 2,5 cm.
80. Vârf de săgeată (Pl. 7/80); silex. Are baza concavă, prezintă retușe bifaciale acoperitoare. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,4 x 1,9 cm.
81. Vârf de săgeată (Pl. 7/81); menilit. Lucrat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Baza este convexă. Partea distală este ruptă. A fost descoperit în umplutura șanțului din epoca bronzului, dar poate fi atribuit eneoliticului. Dimensiuni: 1,6 x 1,4 cm.

Răucești - Munteni, com Răucești, jud. Neamț

Situată în partea de nord-est a județului, pe un deal ce constituie o prelungire a Culmii Pleșu, a fost cercetată sistematic în anii 1978-1979 de către

Șt. Cucuș și Gh. Dumitroaia, respectiv 1986, de către Gh. Dumitroaia. Au fost cercetate mai multe complexe de locuire aparținând fazelor Cucuteni A, A-B sau B³⁸. Din această așezare provin cinci piese:

82. Vârf de săgeată (Pl. 7/82); silex gri-gălbui. Are secțiune triunghiulară, baza dreaptă, una dintre margini ușor curbă, cealaltă dreaptă, cu retușe numai pe laturi. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 3,2 x 2,4 cm.
83. Vârf de lance (Pl. 7/83); silex gri-gălbui. Baza și marginile sunt drepte, secțiunea lenticulară, suprafețele acoperite cu retușe „în pojghiță”. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 6,1 x 3,4 cm.
84. Vârf de săgeată (Pl. 7/84); silex brun-închis. Are secțiune lenticulară, baza și marginile drepte, ambele suprafețe acoperite cu retușe largi, partea distală este ruptă. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 4,6 x 2,7 cm.
85. Vârf de săgeată (Pl. 7/85); silex gri. Are secțiunea lenticulară, baza și laturile foarte puțin arcuite, suprafața ventrală nu a fost acoperită în totalitate cu retușe, suprafața dorsală acoperită atât cu retușe largi, cât și mărunte. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 2,8 x 1,7 cm.
86. Vârf de săgeată (Pl. 7/86); silex brun; Realizat pe așchie, este asimetric, are baza dreaptă, una dintre laturi ușor arcuită spre interior, marginile acoperite cu retușe bifaciale mărunte. *Fază neprecizată*. Dimensiuni: 1,8 x 1,5 cm.

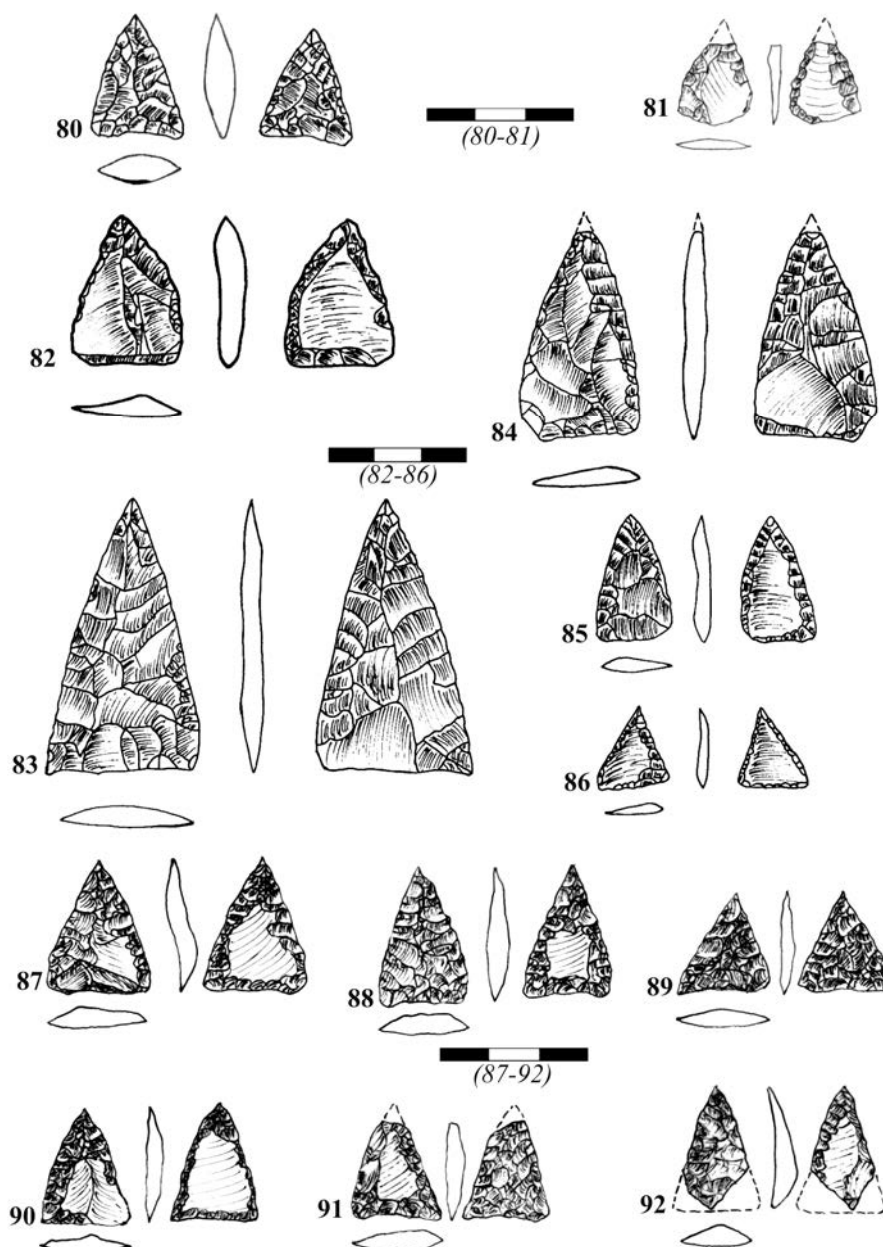
Târgu Ocna - Podei, jud. Bacău

Așezarea este situată pe un promontoriu care se detașează de terasa de pe malul drept al Trotușului. Depunerile antropice au fost distruse în mare parte de plantațiile de viță de vie. Cercetările – efectuate în anii 1933, 1939-1943 și 1956 de către C. Matasă, 1973; de către Șt. Cucuș și D. Monah în 1977-1978, de către D. Monah și S. Antonescu – au avut un caracter restrâns. A fost identificat un nivel Cucuteni B, foarte bogat în material arheologic³⁹.

87. Vârf de săgeată (Pl. 7/87); menilit. Lucrată pe așchie, piesa prezintă retușe bifaciale, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Baza este dreaptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,7 x 2,0 cm.

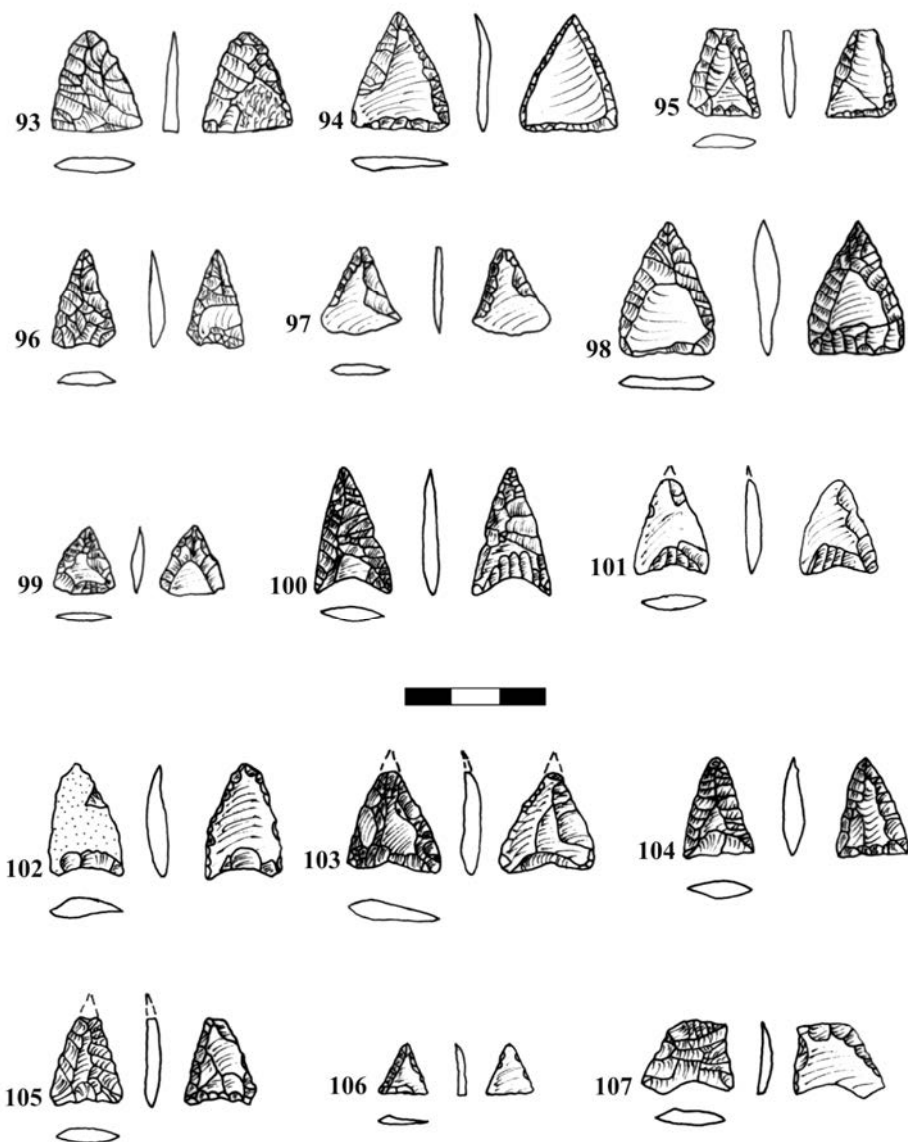
³⁸ Gh. Dumitroaia, *Săpăturile arheologice din județul Neamț*, în *MemAntiq*, IX-XI (1977-1979), 1985, p. 737; Idem, *Plastica antropomorfă din așezarea cucuteniană de la Răucești-„Munteni”, jud. Neamț*, în *MemAntiq*, XV-XVII (1983-1985), 1987, p. 21; Șt. Cucuș, *Faza Cucuteni B...*, p. 49.

³⁹ C. Matasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Târgu Ocna-Podei*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 11-48; D. Monah, S. Antonescu, *Raport preliminar de cercetare arheologică la Podei-Tg. Ocna*, în *Materiale*, XIII, Oradea, 1979, p. 75; Șt. Cucuș, *Faza Cucuteni B...*

Pl. 7. Vârfuri de săgeată și de lance de la Poduri (80, 81), Răucești (82-86) și Târgu Ocna (87-92)

88. Vârf de săgeată (Pl. 7/88); silex brun-cenușiu. Lucrat pe așchie, cu o latură denticulată, prezintă retușe bifaciale, dar suprafața ventrală nu este acoperită în totalitate. Baza este ușor concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,7 x 1,8 cm.
89. Vârf de săgeată (Pl. 7/89); silex brun. Confectionat pe suport așchial, are laturile aproximativ egale, prezintă retușe bifaciale și acoperitoare, iar baza este ușor concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,0 x 1,9 cm.
90. Vârf de săgeată (Pl. 7/90); silex brun-cenușiu. Lucrat pe lamă, prezintă retușe bifaciale, dar acestea nu acoperă suprafețele piesei, fiind dispuse marginal. Baza este dreaptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,2 x 1,7 cm.
91. Vârf de săgeată (Pl. 7/91); silex cenușiu-albicios. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe pe ambele fețe, dar suprafața dorsală nu este acoperită în totalitate. Baza este concavă, iar partea distală este ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,0 x 1,8 cm.
92. Vârf de săgeată (Pl. 7/92); silex. Lucrat pe așchie, are laturile ușor denticulate și prezintă retușe bifaciale, dar suprafața dorsală nu este acoperită în totalitate. Piesa este calcinată, iar partea proximală a fost ruptă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,2 x 1,2 cm.
93. Vârf de săgeată (Pl. 8/93); obsidian. Are marginile denticulate, cu retușe acoperitoare. Partea proximală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 2,0 cm.
94. Vârf de săgeată (Pl. 8/94); silex brun. Lucrat pe așchie, are baza dreaptă, conturul denticulat și prezintă retușe bifaciale doar pe margini. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,5 x 2,1 cm.
95. Vârf de săgeată (Pl. 8/95); silex gri-marونی. Are baza ușor concavă, marginile denticulate, retușe bifaciale doar pe margini. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,8 x 1,5 cm.
96. Vârf de săgeată (Pl. 8/96); silex. Lucrat probabil pe un suport lamelar, are baza puțin scobită, marginile denticulate. A fost acoperit cu retușe integral doar pe o suprafață. Baza a fost subțiată, un colț al acesteia a fost rupt. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 1,4 cm.
97. Vârf de săgeată (Pl. 8/97); menilit. Realizat pe așchie, este ușor asimetric, cu baza convexă. Prezintă retușe doar pe margini. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,9 x 1,7 cm.
98. Vârf de săgeată (Pl. 8/98); silex brun translucid. Lucrat pe așchie, are baza dreaptă, marginile denticulate. Are retușe bifaciale doar pe margini, extremitatea proximală a fost subțiată. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,9 x 2,0 cm.
99. Vârf de săgeată (Pl. 8/99); silex negru. Lucrat pe așchie, are baza dreaptă, conturul denticulat. Prezintă retușe bifaciale doar pe margini. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,5 x 1,4 cm.

Pl. 8. Vârfuri de săgeată de la Târgu Ocna

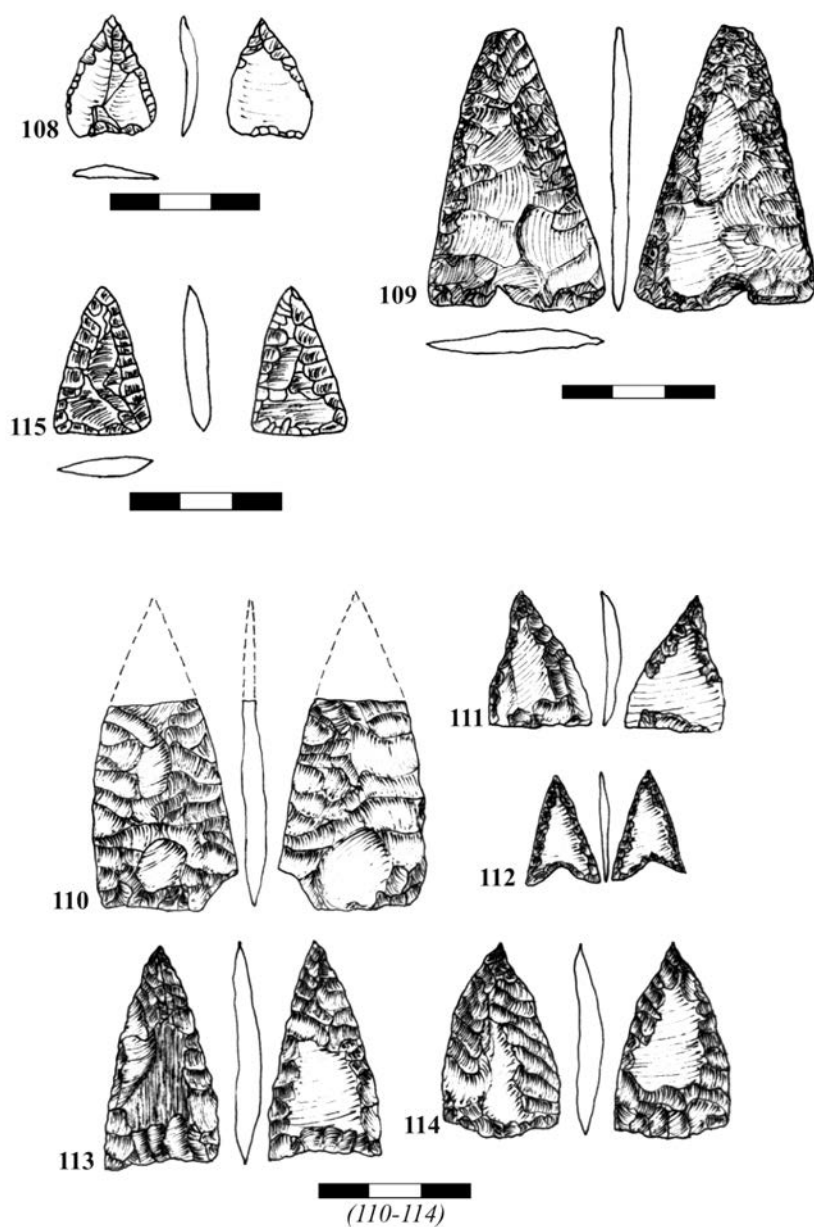
100. Vârf de săgeată (Pl. 8/100); silex de culoare brună. Are baza concavă și subțiată, marginile denticulate. Prezintă retușe bifaciale acoperitoare. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,7 x 1,7 cm.
101. Vârf de săgeată (Pl. 8/101); menilit. Realizat dintr-o așchie, are baza concavă. Prezintă retușe doar pe margini. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,0 x 1,6 cm.
102. Vârf de săgeată (Pl. 8/102); silex. Lucrat pe așchie, este asimetric, are baza concavă, marginile arcuite și denticulate. Pe o suprafață păstrează cortex. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,5 x 1,7 cm.
103. Vârf de săgeată (Pl. 8/103); silex brun. Are baza scobită în zona centrală. Prezintă retușe bifaciale acoperitoare. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 2,0 cm.
104. Vârf de săgeată (Pl. 8/104); silex cenușiu. Are baza ușor concavă și subțiată prin retușe adânci și marginile denticulate. Prezintă retușe bifaciale acoperitoare. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,1 x 1,6 cm.
105. Vârf de săgeată (Pl. 8/105); silex brun-cenușiu. Are conturul denticulat, baza ușor concavă și prezintă retușe bifaciale care nu acoperă complet suprafețele. Extremitatea distală lipsește. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,8 x 1,6 cm.
106. Vârf de săgeată (Pl. 8/106); silex. Prezintă retușe doar pe margini. Se păstrează doar extremitatea distală. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,1 x 1,0 cm.
107. Vârf de săgeată (Pl. 8/107); silex. Realizat pe așchie, prezintă retușe bifaciale, dar acestea acoperă în totalitate doar o suprafață. Partea distală a fost ruptă, iar retușele de pe această latură ne fac să credem că s-a încercat refacerea lui. Baza este concavă. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 1,5 x 2,0 cm.
108. Vârf de săgeată (Pl. 9/108); silex brun-închis. Lucrat pe așchie, are baza ușor concavă, o margine arcuită și profilul curb. Pe margini prezintă retușe bifaciale. *Cucuteni B*. Dimensiuni: 2,4 x 1,7 cm.

Târpești - Râpa Lui Bodai, com. Petricani, jud. Neamț

Situat pe un bot de deal, pe malul stâng al râului Topolița, pe o terasă mijlocie, la nord-nord-est de sat, situl a fost identificat încă din 1937, sondat în 1938 și 1958 și cercetat sistematic între anii 1959-1968 de către Vl. Dumitrescu, apoi de către S. Marinescu-Bîlcu. Au fost identificate niveluri Precucuteni II, Precucuteni III, Cucuteni A, sporadic Cucuteni A-B și un complex Cucuteni B⁴⁰. De aici au fost publicate trei piese, una precucuteniană, celelalte două cucuteniene⁴¹. În colecția Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț s-a găsit o singură piesă.

⁴⁰ S. Marinescu-Bîlcu, *Târpești...*, p. 24-88.

⁴¹ Eadem, fig. 46/8, 141/6-7.

Pl. 9. Vârfuri de săgeată și de lance de la Târgu Ocna (108), Târpești (109), Traian (110-114) și Țolici (115)

109. Vârf de lance (Pl. 9/109); silex brun-cenușiu. Lucrat pe așchie, are suprafețele acoperite cu retușe largi și mărunte „în pojghiță”, dispuse multidirecțional. Baza este dreaptă și prezintă o mică spărtură. *Cucuteni A*. Dimensiuni: 5,5 x 3,3 cm.

Traian - Dealul Fântânilor, com. Zănești, jud. Neamț

Așezarea se află pe terasa inferioară a Bistriței, la marginea de vest a satului și ocupă aproximativ 3-4 ha. A fost cercetată la scară largă între 1936-1961, cu unele întreruperi, aici fiind identificate niveluri aparținând culturii ceramicii liniare, Precucuteni III și Cucuteni A-B. În nivelul cucutenian se menționează descoperirea a 28 de vârfuri (dintre care 25 sunt întregi)⁴².

110. Vârf de săgeată (Pl. 9/110); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie și prezintă retușe bifaciale, largi, directe, pe ambele fețe. Baza este dreaptă, iar partea distală este ruptă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 4,2 x 2,9 cm.
111. Vârf de săgeată (Pl. 9/111); silex brun-cenușiu. Lucrat pe lamă, este ușor asimetric. Prezintă retușe bifaciale pe ambele fețe, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafața ventrală și nici suprafața dorsală, care mai păstrează încă linia mediană a suportului. Baza este dreaptă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 2,8 x 2,0 cm.
112. Vârf de săgeată (Pl. 9/112); silex cenușiu. A fost lucrat pe așchie. Prezintă retușe bifaciale pe ambele fețe, dar acestea nu le acoperă în totalitate. Baza este concavă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 2 x 1,3 cm.
113. Vârf de săgeată (Pl. 9/113); silex brun. Lucrată pe așchie, piesa prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau ușor oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele. Baza este ușor concavă. Presupunem că așchia-suport provenea de la o piesă șlefuită (topor?, daltă?). *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 4,4 x 2,3 cm.
114. Vârf de săgeată (Pl. 9/114); silex brun. Lucrat pe așchie, are marginile ușor curbate. Prezintă retușe bifaciale, directe, simple sau oblice, dar acestea nu acoperă în totalitate suprafețele piesei. Baza este ușor convexă. *Cucuteni A-B*. Dimensiuni: 3,9 x 2,4 cm.

Țolici - Hălăbutoaia, com. Petricani, jud. Neamț

Situl se află amplasat pe o vale îngustă, la vest de sat. Se încadrează în categoria așezărilor sezoniere, frecventate pentru exploatarea apei sărate. A fost sondată în anii 2007-2008, de către un colectiv condus de Gh. Dumitroaia, fiind efectuat un șanț de 15 x 1,5 m. Stratigrafia așezării, foarte complexă, cuprinde

⁴² C. Bem, *Traian „Dealul Fântânilor”. Fenomenul Cucuteni A-B*, București, 2007, p. 177.

niveluri aparținând culturilor Stačevo-Criș (peste 2 m de depunere), Precucuteni și Cucuteni⁴³. Aici a fost descoperită o singură piesă care ne interesează, într-un nivel în care apar amestecate atât elemente Cucuteni A, cât și A-B.

115. Vârf de săgeată (Pl. 9/115); silex negru cu pete cenușii. Are baza ușor convexă, marginile drepte. Prezintă retușe bifaciale acoperitoare. *Cucuteni A* sau *A-B*. Dimensiuni: 3,0 x 2,0 cm.

Considerații de ordin tehnologic

Lotul prezentat aici este constituit în exclusivitate din piese lucrate prin cioplire. Marea majoritate a pieselor a fost confecționată din silex (aprox. 95%), iar un număr redus de vârfuri au fost realizate din menilit și obsidian. Această situație nu reflectă neapărat o trăsătură a zonei subcarpatice, dar poate constitui un eșantion comparativ pentru alte zone sau situri arheologice.

Așa cum se observă și din titlul lucrării, vârfurile studiate pot fi grupate în două mari categorii – de săgeată și de lance –, cu numeroase elemente comune, dar și detalii care le diferențiază. Bineînțeles că, elementul cel mai evident care le separă, este raportul dimensional, în baza acestuia propunând și încadrarea tipologică a pieselor, în vârfuri de săgeată (până la 5 cm lungime) și de lance. Vârfurile de lance analizate de noi au lungimea cuprinsă între 5 cm - 8,5 cm; lățimea bazei variază de la 2,6 cm la 3,9 cm, constatându-se existența unui raport strâns între lungimea lor și lățimea bazei (aproximativ de 2:1); în general, vârfurile de lance sunt plate, grosimea lor nedepășind 0,4 cm, cu excepția câtorva piese care au până la 0,8 cm grosime.

În mod evident, datele metrice sunt determinate de suportul pe care a fost confecționată piesa, dar presupunem că alegerea formei și a dimensiunilor are la bază și anumite principii dinamice, care vizau viteza și stabilitatea armei.

Sub aspect tehnologic, vârfurile de săgeată au fost confecționate prin cioplire, iar ca suport au fost folosite așchii sau lame scoase din uz. Majoritatea pieselor sunt acoperite de retușe bifaciale, mărunte, care acoperă artefactul integral sau parțial. În general, vârfurile au formă triunghiulară, cu laturile drepte sau ușor curbate, muchiile subțiate, în unele cazuri chiar denticulate, probabil pentru a li se spori impactul.

⁴³ Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, D. Garvăn, O. Weller, R. Brigand, *Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: Hălăbutoaia*, în CCAR, Campania 2007, 2008, p. 325-326; Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, O. Weller, D. Garvăn, V. Diaconu, R. Brigand, *Un nou punct de exploatare a apei sărate în preistorie: Țolici-Hălăbutoaia, jud. Neamț*, în D. Monah, Gh. Dumitroaia, D. Garvăn, *Sarea, de la prezent la trecut*, BMA, XX, Piatra-Neamț, 2008 p. 203-224; Gh. Dumitroaia, R. Munteanu, D. Garvăn, V. Diaconu, O. Weller, R. Brigand, *Țolici, com. Petricani, jud. Neamț. Punct: Hălăbutoaia*, în CCAR, Campania 2008, 2009, p. 227-228.

Sunt cunoscute și piese care au baza ușor concavă, pentru care, probabil, tehnica fixării în coadă este diferită de cea utilizată la piesele cu baza dreaptă. O eventuală analiză balistică și comparațiile între aceste tipuri de piese ar putea aduce unele lămuriri.

În ceea ce privește vârfurile de lance, acestea sunt lucrate în exclusivitate din silex, iar ca suport au fost folosite așchii macrolitice sau plăcuțe de silex, dar și lame, așa cum se observă la unele vârfuri, care încă mai păstrează nervura mediană a artefactului primar. Cea mai mare parte a pieselor sunt cioplite bifacial și sunt acoperite cu retușe largi, dispuse oblic, drept sau neuniform. La unele dintre acestea, marginile sunt acoperite de retușe mărunte. Au fost identificate atât piese ce au baza dreaptă, dar și unele cu baza ușor concavă.

Din lotul prezentat mai sus, putem atribui cu certitudine fazei Cucuteni A 15 vârfuri de săgeată (11 cu baza dreaptă, unul cu baza concavă și 3 nedeterminate, având partea proximală lipsă) și 3 vârfuri de lance, toate cu baza dreaptă.

Pentru faza Cucuteni A-B am putut identifica cu certitudine 5 vârfuri de săgeată (două cu baza dreaptă, două cu baza concavă, unul cu baza convexă) și 6 vârfuri de lance (un singur exemplar cu baza dreaptă, 5 cu baza concavă).

Fazei Cucuteni B îi aparține cel mai mare număr de piese. Au fost identificate 57 vârfuri de săgeată (12 exemplare cu baza dreaptă, 39 cu baza concavă, două cu baza convexă și alte 4 cărora le lipsește partea proximală), respectiv două vârfuri de lance (unul având baza dreaptă, celălalt concavă).

Din analiza contextului de descoperire nu se pot extrage deocamdată concluzii, pentru multe dintre piesele descrise mai sus aceste date fiind omise din registrele de evidență. Se păstrează informații precise doar pentru un vârf de săgeată de la Izvoare (nr. 33) și unul de la Ghelăiești (nr. 22)⁴⁴, cât și pentru vârfurile de lance de la Bodești, descoperite într-o locuință Cucuteni A-B⁴⁵ (nr. 6-11). Pentru ultimele amintite, o situație similară pentru contextul descoperirii se menționează la Brăilița, în mediul gumelnițean (faza A1), fiind descoperite două vârfuri de săgeți și șapte de lance, toate cu baza dreaptă⁴⁶.

Pentru un număr mare de piese, cum este cazul unora de la Poduri sau Răucești, nu se poate preciza nici nivelul cărora le aparțin, multe dintre ele găsindu-se, în poziție secundară, în stratul vegetal.

⁴⁴ Pentru piesa de la Izvoare (nr. 33) și cea de la Ghelăiești (nr. 22) datele provin din registrele de inventar ale Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

⁴⁵ C. Matasă, *Frumușica...*, p. 27.

⁴⁶ N. Harțuchi, I.T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Brăilița*, în *MCA*, III, 1957, p. 132.

X

În ceea ce privește apariția vârfurilor de săgeată și lance, dar și a armelor, în general, în mediul cucutenian, s-au exprimat păreri conform cărora această categorie de artefacte ar fi specifică zonelor de stepă și silvostepă din estul Europei (comunitățile Marjupol-Hvalynsk), de unde au pătruns aici cu ocazia unor invazii, la nivelul fazei Cucuteni A-Tripolie B1⁴⁷. În categoria armelor pătrunse pe aceste căi în mediul cucutenian, sunt incluse și vârfurile de săgeată cu baza dreaptă, ca fiind preluate de comunitățile din zonă și folosite în scopul „autoapărării”⁴⁸. Dacă această teorie am completa-o cu aceea că vârfurile de săgeată cu baza concavă pătrund în mediul cucutenian împreună cu ceramica Cucuteni C⁴⁹, am putea extrage concluzia că aceste comunități locale erau pașnice, și doar acțiunile populațiilor învecinate le-au determinat să recurgă la realizarea unor sisteme defensive și la „înarmare”⁵⁰, interpretare care, în opinia noastră, oferă o imagine falsă.

Cu siguranță, grupurile locale au dezvoltat diferite tipuri de armament chiar când pericolul unei „invazii” nu s-a făcut simțit; în afara viziunii tradiționale, a unui mare bloc cultural agrar, amenințat de populațiile din stepă, trebuie să avem în vedere conflictele între comunitățile învecinate și vânătoarea ca motive valabile pentru prezența unui minim armament în cadrul așezărilor cucuteniene. În acest cadru, pătrunderea anumitor tipuri de vârfuri în mediul local poate constitui efectul unui „import tehnologic”. Se observă, într-adevăr, o preponderență a vârfurilor cu baza concavă în faza Cucuteni B, dar nu știm sigur dacă aceasta poate fi asociată cu anumite modificări de ordin etnic, social, economic sau reflectă doar o îmbunătățire a armamentului.

Urmând aceeași idee, apariția vârfurilor de lance în fazele timpurii ale culturii Gumelnița⁵¹ și absența lor în faza Precucuteni III, nu exclude ca prezența acestui tip de piesă în mediul cucutenian să se datoreze legăturilor cu sudul.

Repere funcționale

Deși nu există incertitudini privitoare la rolul de armă al obiectelor prezentate aici, pot fi făcute unele nuanțări de ordin funcțional. Avem în vedere în cadrul de față utilizarea arcului la vânătoare, acest fapt putând fi argumentat

⁴⁷ V. Dergacev, *Două schițe în susținerea teoriei migraționiste. Considerații referitoare la problema interacțiunilor populației de stepă cu vechii agricultori din Europa de Est și Sud-Est în perioada eneolitic-bronz timpuriu*, în *Thraco-Dacica*, XXI, 1-2, 2000, p. 49.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ R. Alaiba, *op.cit.*, p. 231.

⁵⁰ Referitor la sistemele defensive, apariție și răspândire, a se vedea V. Dergacev, *op.cit.*, p. 33-102.

⁵¹ Al. Păunescu, *op.cit.*, p. 173; V. Chirica, *Vârfuri de lance gumelnițene descoperite la Glina*, în *MemAntiq*, IV-V (1972-1973), 1976, p. 260.

indirect și prin analizele arheozoologice efectuate pentru unele situri eneolitice. În această ordine de idei, variabilitatea tipologică a vârfurilor de săgeată poate fi condiționată și de tipul de vânat aflat în hinterlandul așezărilor cucuteniene. Piese de dimensiuni reduse puteau fi folosite pentru păsări și mamifere mici, iar celelalte erau destinate vânatului mare.

Desigur, vânătoarea nu este condiționată de folosirea arcului sau a săgeților cu vârf de silex, existând așezări în care s-au descoperit oase de animale sălbatice, dar în care nu au fost menționate prezența vârfurilor de săgeată (cum este cazul la Văleni-Cetățuia⁵²). Desigur, lista așezărilor în care se întâlnesc astfel de situații poate fi mai lungă. Am folosit acest exemplu pentru a indica faptul că nu întotdeauna vârfurile de săgeată realizate din silex pot fi puse în legătură directă cu vânătoarea, fiind cunoscute și vârfuri de săgeată din alt tip de material⁵³ sau utilizarea altor metode de vânare a animalelor.

În ceea ce privește vârfurile de lance, numărul redus al acestora poate indica doar rolul combativ al lor, deși nu trebuie exclusă folosirea și în activitățile vânătoarești.

X

Despre o preponderență a vârfurilor de săgeată sau lance într-o așezare sau alta, în stadiul actual al cercetărilor nu pot fi făcute precizări definitive. Nici o așezare din cele avute în vedere nu a fost cercetată exhaustiv, ca să putem spune că deținem un lot complet, iar altele se află în curs de cercetare. Putem observa totuși o pondere mai mare a vârfurilor de săgeată, în special a celor cu baza concavă, în faza Cucuteni B (Ghelăiești-16 exemplare; Poduri-21 exemplare; Târgu Ocna-Podei-22 exemplare).

Deși lotul analizat este unul consistent și provine din așezări reprezentative pentru eneoliticul din Moldova subcarpatică, considerăm că pe lângă unele observații de ordin tehnologic, tipologic și funcțional, care au fost enunțate, această categorie de piese merită o discuție mai amplă prin coroborarea cu descoperiri similare din alte zone ale arealului Cucuteni-Tripolie.

Mulțumiri

Autorii țin să mulțumească domnului dr. Gheorghe Dumitroaia pentru acceptul de a analiza și de a utiliza în prezenta lucrare loturile de materiale editate și inedite din colecția Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț.

⁵² Șt. Cucoș, *Săpăturile de la Văleni-Piatra Neamț (1974-1975)*, în *MemAntiq*, VI-VIII (1974-1976), 1981 p. 42.

⁵³ Cum sunt vârfurile de os, sau săgețile simple, confecționate din lemn.

**ARROW- AND SPEARHEADS FROM
PIATRA-NEAMȚ HISTORY AND ARCHAEOLOGY MUSEUM***Abstract*

The paper presents a group of Chalcolithic arrow- and spearheads discovered in Cucuteni settlements from the sub-Carpathians region (mainly Neamț and Bacău Counties). All the 115 pieces were made of various types of rocks, mainly flint. They are rather small (up to 5 cm arrowheads and 8 cm spearheads) triangular shape pieces, with straight or concave base. 15 arrowheads and 3 spearheads belong to the first phase of Cucuteni culture; 5 arrowheads and 6 spearheads came from Cucuteni A-B settlements; other 57 arrowheads and 2 spearheads were discovered in Cucuteni B layers. The rest of 27 pieces lack the chronological data.

LIST OF PLATES

- Pl. 1.** Arrow- and spearheads from Bodeștii de Jos
- Pl. 2.** Spearheads and arrowheads from Bodeștii de Jos (11, 12) and Ghelăiești (13-20)
- Pl. 3.** Spearheads and arrowheads from Ghelăiești (21-28), Hlăpești (29) and Izvoare (30-34)
- Pl. 4.** Arrowheads and spearheads from Poduri
- Pl. 5.** Arrowheads from Poduri
- Pl. 6.** Arrowheads from Poduri
- Pl. 7.** Arrowheads and spearheads from Poduri (80, 81), Răucești (82-86) and Târgu Ocna (87-92)
- Pl. 8.** Arrowheads from Târgu Ocna
- Pl. 9.** Arrowheads and spearheads from Târgu Ocna (108), Târpești (109), Traian (110-114) and Țolici (115)

